

Зміст

Передмова	4
Розділ 1. Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	5
1.1. Категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання	5
1.2. Сутність та ознаки публічних правовідносин щодо захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	33
1.3. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	57
1.4. Принципи, нормативні засади адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	80
Розділ 2. Зміст та сутність адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні.....	106
2.1. Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення судового захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	106
2.2. Юридична природа адміністративного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	130
2.3. Особливості альтернативного захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	164
Розділ 3. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	188
3.1. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності	188
3.2. Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні	211
Висновки	233
Список використаних джерел	240

Передмова

Економічний добробут населення кожної окремої держави залежить від багатьох факторів. Це можуть бути як природно-територіальні чинники, що унеможлиблюють чи навпаки надають можливість задоволення суспільних потреб, так і суспільно-політичний клімат в країні – сукупність політичних, економічних, правових, соціально-культурних та інших умов, здатних впливати на якість життя населення країни.

Україна, як правова держава, що прагне до утвердження одного з головних світових ідеалів демократичних цінностей, здійснює усі можливі заходи для розвитку верховенства права, встановлення непорушних правил відповідальності кожного перед законом, у тому числі самої держави, як гаранта його непорушності. Тобто беручи на себе обов'язок взаємодіяти з соціально-економічною системою, кожен суб'єкт підприємницької діяльності має бути впевненим, що результат такої взаємодії є взаємовигідними – забезпечуються умови для інноваційного розвитку цієї системи та задовольняються потреби матеріального характеру підприємця.

Проте події, що відбуваються сьогодні у світі та зокрема в Україні мають наслідком порушення рівноваги практично у всіх сферах суспільно-політичного і соціально-економічного середовищ. Тому підприємницький сектор України вимушений самотійно вирішувати проблеми власного розвитку та формувати механізми «виживання» в умовах карантинно-обмежуючих вимог.

Розділ 1

Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні

1.1. Категорія «підприємницька діяльність» як об'єкт адміністративно-правового регулювання

За загальним правилом держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через правове регулювання – впорядкування суспільних відносин за допомогою права і правових засобів. Інакше: сфера правового регулювання – галузь соціального простору, яка охоплена правом. Це насамперед суспільні відносини, економічні, політичні, соціально-культурні. Йдеться про ті суспільні відносини, функціонування яких неможливо без використання правових засобів. Однак не все в суспільних відносинах урегульовано правом. Наприклад, в галузі економічних відносин – це процеси виробництва; в галузі політичних відносин – розробка програм і статутів партій; в галузі духовно-культурних – релігійні відносини та ін. Відповідно, скласти сферу правового

регулювання можуть лише відносини, що піддаються правовому регулюванню¹.

Слід також враховувати, що правове регулювання є галузевим, що передбачає варіацію системи правових засобів, застосованих для упорядкування суспільних відносин, необхідних саме для цього виду відносин. Тобто існує, як приклад, конституційно-правове, адміністративно-правове, цивільно-правове, господарсько-правове регулювання. У загальному, конституційно-правове та адміністративно-правове регулювання притаманне майже для всіх суспільних відносин будучи публічною складовою, а цивільно-правове та господарсько-правове регулювання – приватною. Досить часто їх предметну складову важко розмежувати, адже вони знаходяться в тісному взаємозв'язку задля ефективності правового впливу².

Ведучи мову про адміністративно-правове регулювання слід уточнити, що у юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення адміністративно-правового регулювання. Існує велика кількість пропонуванних дефініцій, які досить істотно відрізняються одне від одного. Однак також варто зазначити, що є низка ознак, на які звертається загальна увага, тому вони можуть слу-

¹ Ананченко А. Механізм правового регулювання та його елементи. *Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні: зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листоп. 2016 р.)*/за. ред.: Н. Кулак, А. Головащук. Київ: КНУТД, 2016. С. 70–73.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3–3. С. 122–126.

гувати характерними ознаками адміністративно-правового регулювання¹.

Так, В. Галунько під адміністративно-правовим регулюванням розуміє цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадського суспільства та держави². Майже аналогічне визначення вказаного поняття надає В. Теремецький³ та інші науковці⁴.

Або ж, як приклад, Ю. Козлов визначає адміністративно-правове регулювання як процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки учасників суспільних відносин⁵. А. Матвійчук⁶ уточнює, що цю думку критикує О. Шкуропацький, який зазначає, що, по-перше, адміністративно-

¹ Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 121–124.

² Адміністративне право України: навч. посіб.: у 2-х т./ В. Галунько, В. Олефір, М. Пихтін та ін.; за заг. ред. В. Галунька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

³ Теремецький В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2012. № 1. С. 50–54.

⁴ Коротун О. Адміністративно-правове регулювання охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 151–155.

⁵ Административное право: учебник/под ред. Ю. Козлова, Л. Попова. Москва, 1999. 320 с.

⁶ Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання... С. 121–124.

правове регулювання є результатом впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини. Тому здається не зовсім зрозумілим, звідки та внаслідок чого виникає зазначений процес. Оскільки не визначено коріння виникнення цього процесу, то й не до кінця зрозуміло: йдеться саме про процес адміністративно-правового регулювання чи про якийсь інший процес, який має ті самі ознаки, що й визначені автором. По-друге, будь-яке визначення явища, особливо такого, що має дієвий характер (тобто характер процесу або дії), має містити в своєму складі завдання або функції, що їх покликано виконувати явище, визначення якому надається. Проте у запропонованому визначенні завдання визначено досить розмито, і незрозумілим є, які саме цілі має адміністративно-правове регулювання¹.

Тож логічно вважати, що адміністративно-правове регулювання, по-перше, є правовим явищем, що має характер системної дії на адміністративно-правові відносини задля їхнього впорядкування; по-друге, має корінь у вигляді адміністративно-правової норми; по-третє, виконує функцію забезпечення та захисту прав і законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин².

Слід також враховувати, що між адміністративно-правовим та конституційним регулюванням

¹ Шкуропацький О. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2015. № 20. С. 104–108.

² Парамонов Д. Теоретико-правовий підхід до розкриття сутності об'єктної складової адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні. *KELM*. 2020. № 3–3. С. 122–126.

існує тісний зв'язок, який полягає в тому, що конституційне право є провідною галуззю для всіх інших галузей права, оскільки їх норми мають базуватися на принципах та нормах Конституції України та не суперечити їм. Конституційне право закріплює правові засади і принципи формування і функціонування усього механізму держави, визначає основні засади правового статусу особи. Основна відмінність між конституційно-правовими та адміністративним відносинами полягає в тому, що конституційне право регулює політичний, а адміністративне – організаційний аспект¹.

Як зазначає Н. Федорук, основними відносинами, що становлять предмет регулювання адміністративного права більшість науковців визначає такі: відносини, що становлять виконавчо-розпорядчу діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (т. зв. «управлінські» відносини); відносини, що виникають у процесі внутрішньої організації та діяльності апаратів державних органів та органів місцевого самоврядування; відносини, що виникають із приводу застосування заходів адміністративного примусу та адміністративної відповідальності до фізичних та юридичних осіб; відносини, пов'язані з організацією діяльності адміністративних судів (адміністративна юстиція); відносини, що виникають із приводу забезпечення органами виконавчої влади і місцевого самоврядування реалізації та захисту прав і свобод фізичних

¹ Федорук Н. Окремі питання розмежування конституційних та адміністративних правовідносин. *Наук. вісн. ХДУ*. 2018. № 1. Т. 2. Серія: Юрид. науки. С. 31–34.

та юридичних осіб, а також надання особам різноманітних адміністративних послуг та інших видів взаємодії органів публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства. Об'єднує ці відносини те, що вони пов'язані зі здійсненням виконавчо-розпорядчих та організаційних функцій державної влади та місцевого самоврядування¹.

Тож, перед тим як визначати особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні необхідно з'ясувати його об'єктну складову, розглянувши питання співвідношення основних явищ у межах досліджуваної сфери, а також категорійне наповнення окремих економіко-юридичних конструкцій, зокрема таких, як² «підприємництво», «підприємницька діяльність», «господарська діяльність комерційного виду» задля можливості виявлення кола суспільних відносин, що складають сферу адміністративно-правового регулювання в межах підприємницької діяльності в Україні.

За твердженнями З. Живко³, перші спроби систематичного теоретичного осмислення підприємництва почалися у XVII ст. і пов'язані з іменами Р. Кантілона, Ф. Кене, А. Сміта, Ж. Сея. У науко-

¹ Федорук Н. Окремі питання розмежування конституційних та адміністративних правовідносин. *Науковий вісник ХДУ*. 2018. № 1. Том 2. Серія Юридичні науки. С. 31–34.

² Замрига А. Адміністративно-правове забезпечення господарської діяльності в Україні. Теорія і практика: монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 374 с.

³ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

вій літературі поняття «підприємництво» з'явилося на початку XVIII ст. – у праці вченого Р. Кантілона (R. Cantillon), за походженням – ірландця (1680–1734 рр.), «Нарис про природу торгівлі взагалі» (фр. *Essai sur la nature du commerce en gūnūral*). Він розглядав підприємництво як особливий вид діяльності – новаторської та пов'язаної із ризиком. Це дало поштовх розумінню підприємництва у західних країнах як особливого типу господарювання з використанням нових можливостей виробництва товарів і послуг на основі інновацій та залучення ресурсів із різних джерел¹.

Загальний Словник Комерції, виданий в 1723 р. в Парижі, визначав його як взяття на себе зобов'язань із виробництва або будівництва чого-небудь. Надалі сутність підприємництва розглядається в межах розвитку економічної теорії, ролі підприємця в досягненні результату, форм і видів підприємницької діяльності, відповідальності підприємця перед суспільством та ін.² Так, К. Макконнелл і С. Брю у праці «Економікс»³ розглядають підприємництво як особливий вид діяльності, в основі якої лежать певні критерії. Зокрема, підприємець виступає посередником у поєднанні ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва то-

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.

³ Макконнелл К. *Економікс*: пер с англ. ECONOMICS Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue. Москва: ИНФРА–М, 2003. 983 с.

вару чи послуги, беручи відповідальність за прийняття основних рішень з розвитку підприємства та вводячи на ринок нові продукти, виробничі технології чи форми організації підприємства, при цьому неодмінно будучи готовим йти на ризик¹.

Попри на зазначені базові характеристики, все ж таки більшість дослідників вважають, що всебічно охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його з різних сторін, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього, не просто. І це пов'язано з такими характеристиками підприємництва, як неоднорідність та динамізм². Я правило, підприємництво розглядається як рушійна сила економічного розвитку. Тобто підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток – це результат дій³.

Вчений А. Дядін⁴ відзначає, що у сучасній вітчизняній економічній літературі підприємництво розглядається в різних аспектах. Найбільш загальним є його трактування як специфічного фактора суспільного відтворення (разом із капіталом, землею

¹ Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34.

² Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. *Теоретико-правовий аспект. Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.

³ Шульженко Ф. Соціально-правова держава: сутність, проблеми політичної модернізації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)». Ктв, 2009. 412 с.

⁴ Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1. С. 62–72.